

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALAR MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK JIHLATLARI

Haytbayeva S. R.

Xalqaro Nordik universiteti

“Pedagogika” kafedrasi katta o‘qituvchisi., p.f.f.d (PhD)

Tayanch so‘zlar: mustaqil ta’lim, mustaqil ish, mustaqil o‘quv faollik, talabalar, ijodkorlik, optimal o‘quv jarayoni, ta’lim olish texnologiyasi, amaliy darslar, o‘quv jarayonlari, kompetensiya, o‘quv materiallari.

Ключевые слова: самостоятельное обучение, самостоятельная работа, самостоятельная учебная деятельность, обучающиеся, творчество, оптимальный учебный процесс, образовательная технология, практические занятия, образовательные процессы, компетентность, учебные материалы.

Key words: independent education, independent work, independent educational activity, students, creativity, optimal educational process, educational technology, practical lessons, educational processes, competence, educational materials.

Резюме:

Ushbu maqolada oliy ta’lim muassasalarida talabalarning mustaqil ishlarini samarali tashkil etish, ularning mustaqil o‘quv faolligini oshirish hamda mustaqil ta’limni tashkil etishning talabalar uchun yaratadigan imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, fanning amaliy darslarida talabalarni mustaqil ta’lim olish faoliyatiga yo‘naltirishda e’tibor qaratish lozim bo‘lgan jihatlari, mustaqil ishlarining asosiy vazifalari hamda ularni tashkil etish bosqichlariga aniqlik kiritilgan.

Резюме:

В данной статье освещены эффективная организация самостоятельной работы студентов в высших учебных заведениях, повышение их самостоятельной учебной активности, а также возможности, создаваемые организацией самостоятельного обучения студентов. Также на практических уроках науки уточняются аспекты, на которые следует обратить внимание, основные задачи самостоятельной работы, этапы их организации.

Summary:

In this article, the effective organization of independent work of students in higher education institutions, increasing their independent educational activity, and the opportunities created by the organization of independent education for students are highlighted. Also, in the practical lessons of science, the aspects that should be paid attention to, the main tasks of independent work, and the stages of their organization are clarified.

Bugungi kunda Oliy ta’lim tizimi rivojlanishining global tendentsiyalarida talabalarning mustaqil ishlarini samarali tashkil etish va yuqori ta’lim

samaradorligiga erishishga bo'lgan e'tiborning oshishi kuzatilmoqda. Shu munosabat bilan, ta'lim jarayonida kompetentsiyaviy yondashuvga o'tish, talabalarning mustaqil ishlash ko'nikma va malakalari tizimini shakllantirish, ularning mustaqil faoliyati madaniyatini tarbiyalash zarurligi namoyon bo'lmoqda.

Mustaqil ta'lim - talabalarning auditoriyada va undan tashqari ishlarda o'qituvchining bevosita ishtirokisiz individual va guruhli faoliyatining har xil turlaridir. Bunda asosiy maqsad talabalarning hayotiy vazifalarni hal qilish jarayonida mustaqil ravishda faoliyat olib borish, suhbatga kirishish, yangi, nostandart usullarni izlash ko'nikmalarini rivojlantirishdir.

Talabalarning mustaqil o'quv faolligini shakllantirishning yagona usuli, ularning mustaqil o'quv faoliyat bilan shug'ullanishlarini tashkil etish va boshqarish hisoblanadi. Talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etish uzluksiz va uzviy amalga oshirilishi lozim. Bizningcha, bu yo'nalishda yuqori natijaga erishish ta'lim jarayonida, xususan ma'ruza va amaliy, seminar mashg'ulotlarida talabalarda o'rganilgan o'quv materialini mustahkamlashga qiziqish (motiv) hosil qilish, o'quv axborotlari sig'imini darslik va qo'shimcha adabiyotlardan mustaqil holda o'qish asosida kengaytirishga ishtiyoq hosil qilishga asoslanadi.

Shuningdek, mustaqil ta'lim talabalarni ijodkorlik va o'z-o'zini rivojlantirishga undash uchun haqiqiy imkoniyat yaratib, bunda pedagogik kompetensiyalarni talabalarning kasbiy kompetensiyalari bilan o'zaro bog'lash muhim ahamiyat kasb etadi. Buning uchun o'quv fanlarining mazmuni ham, o'qitishning tashkiliy shakllari ham qayta ko'rib chiqilishi va yangilanishi kerak. Bu ko'p jihatdan talabalarning mustaqil ishini tashkil etish bilan bog'liqdir.

Mustaqil ta'lim olish o'quv – tarbiya jarayoniga tayanadi. Optimal o'quv jarayonida talabalarda mustaqillik, erkinlik va ijodkorlik yaxshi rivojlanadi. Aytish joizki, har qanday ta'lim oluvchi mustaqil ta'lim materiallaridan yaxshi foydalanishni bilavermaydi. Shu bois, o'qituvchi mazkur faoliyatda quyidagi muhim vazifalarni amalga oshirishi talab etiladi: qisqa muddat ichida ta'lim oluvchini o'tilgan dars mazmuni va vazifalarni mustaqil tushunishga o'rgatish hamda zaruriy axborotni tanlay bilish, baholash, taqqoslash, tahlil etish, muammoli vaziyatni hal etish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Mustaqil ta'lim olish texnologiyasini yaratish bir necha alohida muammolarni hal etishni ko'zda tutadi. Ta'lim olish talabalarning umumiy rivojlanishini ta'minlashga xizmat qilsa, mustaqil ta'lim olishning maqsadi professional shakllanish va kasbiy mahoratini oshirish hisoblanadi.

Ta'limni modernizatsiya qilish konsepsiyasiga muvofiq, zamonaviy ta'limning asosiy vazifasi - bu inson faoliyatining turli sohalarida muammo

va vazifalarni hal etish qobiliyatiga ega bo'lgan shaxsni shakllantirishdir. Ushbu fazilatlarni shakllantirishda talabalarning mustaqil ishlariga alohida ahamiyat berish zarur. Bugungi kunda talabalarni passiv bilim iste'molchisidan muammoni qanday shakllantirish, uni hal qilish usullarini tahlil qilish va optimal natijani topishni biladigan faol ijodkorga o'tkazish zarurati ham mavjud bo'lib, talabalarning bilim va ijodiy faoliyatining faolligi darajasi, shuningdek o'quv jarayonining samaradorligi hamda mustaqil ishlarini maqsadga muvofiq tashkil etish bilan belgilanadi. Hech kimga sir emaski, an'anaviy ta'lim shakllari bilan mustaqil ishlarning tizimli xususiyati faqat oz sonli talabalarda kuzatiladi. Bu esa, avvalo, talabalarning mustaqil ishlarni bajarish etish uchun yetarli darajada tayyor emasligi bilan izohlash mumkin.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning mustaqil ishlari auditoriya va undan tashqariga amalga oshiriladi. Seminar yoki amaliy mashg'ulotlar davomida har xil nazorat turlari, ijodiy va amaliy vazifalar auditoriyaning mustaqil ishlashiga olib keladi. Auditoriyadan tashqari mustaqil ish an'anaviy ravishda yozma uy ishlarini bajarish, amaliy mashg'ulotlarda ilgari eshitilgan ma'ruza materiallarini tahlil qilishga tayyorgarlik, ma'ruza tayyorlash, kurs ishi va boshqalarni o'z ichiga oladi.

Fanning amaliy darslarida talabalarni mustaqil ta'lim olish faoliyatiga yo'naltirishda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

1. Fanning amaliy darslarida talabalarga qisqa muddatli mustaqil mavzuga doir ishlarni bajartirish orqali ularni mustaqil ta'lim olish faoliyatga yo'naltirish berib boriladi.

3. Bo'lajak o'qituvchilarga beriladigan mustaqil ishlar oliy ta'lim dasturiga muvofiq holda tuzilib, fanni o'qitish metodikasidan olinadigan bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkamlashi, chuqurlashtirishi nazarda tutiladi.

4. Mustaqil ish topshiriqlari talabalarning qobiliyatiga mos, ular diqqatini tortadigan, qiziqtiradigan qilib tanlanadi.

5. Mustaqil ishlarni talabalarga berishdan oldin o'qituvchi uni qanday bajarish kerakligi to'g'risida bosqichma-bosqich uslubiy ko'rsatma berib boradi.

6. O'qituvchi talabalarning mustaqil ishlari natijalarini ko'rib, xatolarini to'g'rilashi, mumkin qadar baholashi, ishni o'z vaqtida bajargan talabalarni rag'batlantirib borishi lozim.

Oliy ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan o'quv jarayonlaridagi mustaqil ishlar quyidagi asosiy vazifalarni amalga oshiradi:

- talabalarning auditoriya va undan tashqari mashg'ulotlar davomida olgan bilim, ko'nikmalarini mustahkamlash va kengaytirish, ularning aqliy va jismoniy faoliyat stereotiplariga aylantirish;

- o'quv dasturining fanlari bo'yicha qo'shimcha bilim va ko'nikmalarni egallash;

- tadqiqot faoliyati bilan bog'liq bilim va ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish;

- ta'lim dasturini sifatli rivojlantirishga yo'nalish va munosabatni rivojlantirish;

- o'z-o'zini namoyon qilish ko'nikmalarini rivojlantirish;

- fikr mustaqilligini, o'z-o'zini rivojlantirish, takomillashtirish va anglash qobiliyatini shakllantirish;

- mustaqil nazariy, amaliy va o'quv-tadqiqot faoliyati uchun ko'nikmalarni rivojlantirish va boshqalar.

Odatda mustaqil ishlar quyidagi bosqichlarda tashkil etiladi:

1. Namuna bo'yicha mustaqil ishlar (quyi bosqich) – ular o'qituvchi tomonidan ilgari namoyish qilingan va avvalgi topshiriqlarni bajarishda talabalar tomonidan sinovdan o'tgan "o'ziga xos algoritmlar" asosida amalga oshiriladi.

2. Rekonstruktiv-o'zgaruvchan tipdagi mustaqil ish - mustaqil ishning o'rta darajasi. Bu talabalarga bilimlarni tipik vaziyatlarga mazmunli o'tkazishga imkon beradi, voqealar, hodisalar, faktlarni tahlil qilishni o'rgatadi, talabalarning aqliy faoliyatini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi, bilim faoliyati texnikasi va usullarini shakllantiradi.

3. Evristik mustaqil ish – mustaqil ishning rivojlangan darajasi. Talabalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu turdagi ishlarni bajarishda doimiy ravishda yangi yechimlarni izlash, olingan bilimlarni umumlashtirish va tizimlashtirish, ularni umuman nostandart vaziyatlarga o'tkazish amalga oshiriladi.

4. Fan ichidagi va fanlararo tadqiqot – mustaqil ishning yuqori darajasi bo'lib, bunday mustaqil ishlarni bajarish uchun talabalar bilimlarni va muammolarni hal qilish usullarini o'zgartirishi va uzatishi, mustaqil ravishda hal qilishning yangi usullarini ishlab chiqishi, mazmuni, maqsadini belgilashi va o'quv muammosini hal qilish rejasini tuzishi kerak bo'ladi. Ushbu turdagi mustaqil ishlar odatda kognitiv vazifalarni o'z ichiga oladi. Ya'ni, g'ayrioddiy vaziyatlarni tahlil qilish; ushbu vaziyatlarda yuzaga keladigan ta'lim muammolarining xarakterli belgilarini aniqlash; ushbu muammolarni hal qilish

yo'llarini izlash; ma'lum bo'lgan usullardan eng samaralilarini tanlash, ularni o'quv sharoitlariga mos ravishda o'zgartirish kabi amallar talab qilinadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, turli darajadagi mustaqil ishlarni samarali amalga oshirish uchun talabalar har xil turdagi ta'lim muammolarini hal qilishda barqaror faoliyat uslublariga ega bo'lishi kerak. Avvalo, talabalar taqqoslash, fanlararo aloqalarni o'rnatish, qo'shimcha adabiyotlardan foydalanish, qayta ishlash va boshqa shu kabi amallarni bajara olishi lozim. Ta'lim jarayonida mustaqil ishni faollashtirish - yangi ta'lim maqsadlariga erishishda uning rolini sezilarli darajada oshirish, unga muammoli xususiyat berish, sub'ektlarni umumiy va kasbiy kompetensiyalarni o'zlashtirish vositasi sifatida qarashga undashdir.

Talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etish, ularning mustaqil bilim olish faolligini oshirish ularning ijobiy o'quv motivatsiyasini rivojlantirish uchun kognitiv faoliyat mazmuni, shakllari, usullari, usullarini takomillashtirishni o'z ichiga olgan maqsadli talabaning o'qituvchi bilan birgalikdagi faoliyati sifatida qaraladi.

Adabiyotlar:

1. Иванов Д.А., Тубельский А. Н. Разработка концептуальных оснований трансляции и освоения нетрадиционного педагогического опыта на базе экспериментальных площадок // Вопр. методологии. 1992. № 1–2.

2. Larisa Alexandrovna Darinskaya "Technologies of Organization of Students' Independent Work in Studying Pedagogical Disciplines at Classic Universities". Modern Technologies for Teaching and Learning in Socio-Humanitarian Disciplines 2019.

3. Haytbayeva S.R. Ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondoshuvni joriy etishning pedagogik jihatlari // "Ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondoshuvni joriyetishning pedagogik jihatlari" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. -Toshkent, 2013 y. -B. 123-125.

4. Saparov K.A., Haytbayeva S.R. Biologiya ta'limiga kompetensiyaviy yondoshuvni joriy etish va ta'lim jarayonini optimallashtirishda elektron axborot ta'lim resurslarini yaratish metodikasi. Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar, nazariy va amaliy strategiyalar tadqiqi mavzusidagi №14-sonli respublikasi ko'p tarmoqli, ilmiy konferensiya. - Toshkent, 2013 y. -B. 123-125.

5. Saparov K.A., Haytbayeva S.R. Modern approaches and innovative technologies in biology EDUCATION // International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research. New York, USA, 2024. – pp. 9-15.

6. Гречухиной Т.И., Меренкова А.В. "Самостоятельная работа студентов: виды, формы, критерии оценки". Екатеринбург 2016.

7. Жук А.И., Кошель Н.Н. Активные методы обучения в системе повышения квалификации педагогов: учеб.-метод. пособие. 2-е изд. Минск : Аверсэв, 2004. 336 с.

8. Нишоналиев У.Н. Янги педагогик ва ахборот технологиялари: муаммолар, ечимлар // Педагогик таълим. – Тошкент, 2001. – № 3.

9. Буга П., Карпов Б. Технология обучения в высшей школе // Вестник высшей школы. – 1991. – № 11. – С. 19.